

Aleksandra Żaryn

Kronika Międzynarodowej Rady Ochrony Zabytków ICOMOS

Ochrona Zabytków 37/3 (146), 213-214

1984

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Działalność międzynarodowa

Kilka miesięcy wszystkie wysiłki władz ICOMOS skupiały się na przygotowywaniu VII Zgromadzenia Generalnego ICOMOS, które odbyło się w dniach 11–18 maja 1984 r. w Rostocku. W Paryżu działały Komitety: Organizacyjny i Merytoryczny, z licznym udziałem przedstawicieli Komitetu Narodowego ICOMOS w NRD. Komitet ten opracował tekst tzw. *Deklaracji Dreźnieńskiej*, która została ogłoszona na zakończenie obrad kolokwium naukowego w Dreźnie, stanowiącego jeden z elementów programu VII Zgromadzenia Generalnego ICOMOS. Tekst *Deklaracji Dreźnieńskiej* był przekazany Komitetem Narodowym ICOMOS do zaopiniowania; Polski Komitet wniósł poprawki i uwagi do tekstu, które zostały uwzględnione. Tematem kolokwium w Dreźnie były: zabytki i zespoły zabytkowe; ich rola w określeniu tożsamości kulturalnej. Członkowie Polskiego Komitetu przygotowali 15 referatów, odpowiadających trzem grupom tematycznym: 1. *Oddziaływanie zabytków na środowisko miejskie i wiejskie*; 2. *Zabytki a życie współczesne*; 3. *Działalność konserwatorska*. Zostały one wydane w wersji dwujęzycznej (francusko-angielskiej), w osobnej publikacji, którą Polski Komitet przygotował na Zgromadzenie Generalne.

W toku przygotowań do VII Zgromadzenia Generalnego Komitety Doradczy i Wykonawczy ICOMOS podjęły kilka uchwał o charakterze organizacyjnym, z których najważniejsze dotyczyły powołania nowego Komitetu Międzynarodowego ds. Archeologii z siedzibą w Sztokholmie oraz wprowadzenia na przyszły Kongres w Bazylei w 1985 r. tematu: *Zabytki a turystyka i wznowienia pod tym hasłem zamarłej od kilku lat działalności Międzynarodowego Komitetu ds. Turystyki*. W trakcie opracowywania jest Międzynarodowa Karta Miast Historycznych. Powstały cztery nowe komitety narodowe, m.in. Komitet Narodowy Kuby.

Władze ICOMOS ogłosiły dzień 18 kwietnia Międzynarodowym Dniem Zabytków i wprowadziły go do programu UNESCO.

W siedzibie ICOMOS w Paryżu otwarto wystawę z okazji 20-lecia *Karty Weneckiej* (1964–1984), w której wzięła udział Polski Komitet ICOMOS.

Międzynarodowe jury przyznało w 1984 r. Nagrodę im. Pietro Gazzoli za zasługi na polu ochrony zabytków prezesowi honorowemu Polskiego Komitetu ICOMOS prof. drowi Stanisławowi Lorentzowi.

Działalność Polskiego Komitetu ICOMOS w kraju

W końcu grudnia 1983 r. odbyło się posiedzenie plenarne Polskiego Ko-

mitetu. Miało ono charakter roboczo-organizacyjny, a głównym celem było przygotowanie konferencji krajowej na temat ochrony krajobrazu kulturowego i budownictwa wsi polskiej. W wyniku dyskusji temat konferencji został zawężony do ochrony budownictwa drewnianego, uznano bowiem, że konferencja stanowić będzie jedno z wielu spotkań i sympozjów dotyczących ochrony krajobrazu. Grupa Robocza powołana na zebraniu w Ciechanowcu pod przewodnictwem sekretarza PKN ICOMOS mgra Andrzeja Michałowskiego przedstawiła projekt programu. Data konferencji została wyznaczona na 2 kwietnia 1984 r.

W lutym 1984 r. Grupa Robocza złożyła na ręce wiceministra kultury i sztuki Edwarda Gołębiowskiego *Memoriał Polskiego Komitetu ICOMOS w sprawie zachowania budownictwa drewnianego jako znamię tożsamości krajobrazu kulturowego Polski*; tekst *Memoriału* zamieszczamy niżej.

Następnym działaniem Grupy Roboczej było opracowanie *Apelu PKN ICOMOS o ochronę krajobrazu kulturowego na terenie PRL*. Apel ten głosi, że Polski Komitet ICOMOS w porozumieniu z Ministerstwem Kultury i Sztuki pragnie wysunąć na czołowe miejsce w ogólnopolskiej ochronie dóbr kultury sprawę ratowania krajobrazu kulturowego. Apel zwraca się do władz i społeczeństwa, a w szczególności do wojewodów, naczelników miast i gmin o opracowanie planów ochrony krajobrazu kulturowego i budownictwa ludowego oraz zlecenie realizacji tych zadań wszystkim służbom na szczeblu wojewódzkim i gminnym. Na zakończenie Polski Komitet ICOMOS apeluje o utworzenie komisji międzyresortowej ds. ochrony krajobrazu kulturowego. Apel został rozesłany do wszystkich wyżej wymienionych adresatów.

W dniu 2 kwietnia 1984 r. na Zamku Królewskim w Warszawie odbyła się ogólnopolska konferencja na temat: *Ochrona budownictwa drewnianego jako znamię tożsamości krajobrazu kulturowego Polski*. Poprowadziła ją zebranie plenarne Polskiego Komitetu Narodowego. W konferencji wzięło udział około 130 osób; przybyli na nią przedstawiciele służb konserwatorskich ze wszystkich województw, zaproszeni przedstawiciele zainteresowanych resortów i instytucji: Ministerstwa Administracji i Gospodarki Przestrzennej, Urzędu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, Ministerstwa Budownictwa i Przemysłu Materiałów Budowlanych, Ministerstwa Zdrowia, Komitetu ds. Turystyki oraz Generalny Konserwator Przyrody, z którym została nawiązana ścisła współpraca. Licznie przybyli na konferencję członkowie PKN ICOMOS, pracownicy Ministerstwa Kultury i Sztuki, Pracowni Konser-

wacji Zabytków oraz przedstawiciele SARP, TUP, LOP i TOnZ. Konferencję otworzył Prezes Polskiego Komitetu ICOMOS prof. dr Krzysztof Pawłowski. Wygłosił on referat pt. *Problemy ochrony krajobrazu na świecie*. Następnym referentem był prof. dr Janusz Bogdanowski; jego referat dotyczył znaczenia krajobrazu zabytkowego dla tożsamości kulturowej. Autor *Apelu* mgr Marian Konnecki wygłosił referat pt. *Zachowanie budownictwa drewnianego jako znamię tożsamości krajobrazu kulturowego Polski*. Po tych trzech podstawowych referatach nastąpiła dyskusja. Po przerwie obiadowej, z ramienia Polskiego Komitetu dr Bohdan Rymaszcwski wygłosił referat pt. *Funkcjonowanie świadomości wartości zabytkowych w budownictwie wiejskim* oraz doc. dr Edward Bartman ze Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego referat pt. *Możliwości i stan obecny kształtowania krajobrazu w Polsce*. Po zakończeniu dyskusji obrady podsumował Generalny Konserwator Zabytków doc. dr Andrzej Gruszecki, podkreślił wagę wypowiedzi i osiągnięty przez konferencję cel, jakim była wymiana myśli oraz porozumienie pomiędzy różnymi resortami i środowiskami. Wszyscy uczestnicy konferencji otrzymali materiały w postaci: *Memoriału*, *Apelu* i wyciągu z uchwał ICOMOS dotyczących ochrony budownictwa ludowego. Ponadto obradom towarzyszyła piękna wystawa fotograficzna krajobrazu wsi polskiej i tradycyjnej zabudowy drewnianej.

Następnego dnia (3 kwietnia 1984 r.) w ośrodku wypoczynkowym w Ojżanowie odbyła się konferencja szkoleniowa dla wojewódzkich konserwatorów zabytków. Koszty organizacyjne tego spotkania pokrywał Polski Komitet ICOMOS. Sesję prowadził Generalny Konserwator Zabytków doc. dr Andrzej Gruszecki, który na wstępie ogłosił rok 1984 rokiem ochrony krajobrazu kulturowego i budownictwa drewnianego oraz przedstawił referat wprowadzający do dyskusji na temat programowania zadań przez wojewódzkich konserwatorów zabytków. Ponadto referaty wygłosili: wicedyrektor Zarządu Muzeów i Ochrony Zabytków dr Franciszek Midura, dyrektor Muzeum w Sanoku dr Jerzy Czajkowski, dyrektor Muzeum Rolnictwa w Ciechanowcu mgr Kazimierz Uszyński, dyrektor Zarządu Ochrony i Konserwacji Zespołów Pałacowo-Ogrodowych mgr Andrzej Michałowski. W godzinach popołudniowych prof. dr Wojciech Kalinowski wygłosił referat pt. *Sorawa zachowania budownictwa drewnianego w świetle 60 lat dokumentacji*.

W dniu 16 kwietnia 1984 r. na Zamku Królewskim w Warszawie odbyła się zorganizowana przez PKN ICOMOS konferencja prasowa, na której podano do wiadomości re-

zultaty ogólnopolskiej konferencji i kursu szkoleniowego dla wojewódzkich konserwatorów zabytków. Konferencję prowadził sekretarz PKN ICOMOS mgr Andrzej Michałowski. Wszyscy uczestnicy otrzymali materiały przygotowane na konferencję, która odbyła się 2 kwietnia, a więc: *Memoriał, Apel i wyciąg z uchwał ICOMOS w sprawie budownictwa ludowego*. Mgr A. Michałowski poinformował zebranych o działalności Międzynarodowej Rady Ochrony Zabytków ICOMOS, jej podstawowych celach i osiągnięciach oraz podał do wiadomości, że dzień 18 kwietnia został na całym świecie proklamowany Międzynarodowym Dniem Zabyt-

ków, a w Polsce ma on zapoczątkować Rok Ochrony Krajobrazu Kulturowego i Budownictwa Drewnianego. W najbliższej przyszłości projektuje się zorganizowanie wielu akcji, m.in. konkursu na najlepszego użytkownika obiektów drewnianych oraz najlepszy sposób przystosowania obiektów drewnianych do potrzeb współczesnego użytkownika; przedstawiciele prasy otrzymali warunki konkursu. PKN ICOMOS ogłosił też ustanowioną w porozumieniu z Ministerstwem Kultury i Sztuki nagrodę im. Jana Zachwatowicza za najlepszą pracę dyplomową z zakresu ochrony zabytków (zob. „Ochrona Zabytków”, nr 2, 1984).

Generalny Konserwator Zabytków zapoznał zebranych z obecną sytuacją w dziedzinie ochrony krajobrazu, a w szczególności budownictwa drewnianego w Polsce oraz przedstawił grożące mu niebezpieczeństwo zagłady. Na zadawane przez uczestników pytania odpowiadał mgr Marian Kornecki — członek PKN ICOMOS, specjalista w dziedzinie budownictwa ludowego. Generalny Konserwator Zabytków apelował gorąco do przedstawicieli prasy o poparcie akcji ratowania zabytków drewnianych, podkreślając ich wielką rolę w kształtowaniu świadomości społecznej i opinii publicznej.

Aleksandra Żaryn

MEMORIAŁ POLSKIEGO KOMITETU NARODOWEGO ICOMOS W SPRAWIE ZACHOWANIA BUDOWNICTWA DREWNIANEGO JAKO ZNAMION TOŻSAMOŚCI KRAJOBRAZU KULTUROWEGO POLSKI

1. We współczesnym, szybkim procesie przemian ekonomicznych i społecznych szczególnie wyraziście rysuje się problem zachowania krajobrazu kulturowego naszego kraju w całym jego bogactwie — jako należący do podstawowych zadań w dziedzinie kultury. Do jego nieodłącznych znamion należy budownictwo drewniane, od zarania dziejów zintegrowane z polskim pejzażem historycznym logicznym związkiem. Znaczenie tej spuścizny dziedziczonej jest oczywiste nie tylko dla kultury polskiej, ale także dla całego obszaru kulturowego Europy, co jest powszechnie uznawane i doceniane w kraju i za granicą. Stawiając problem zachowania tożsamości krajobrazu kulturowego pod rozwagę Władz i Społeczeństwa — Polski Komitet Narodowy kieruje się nadzieją przyczynienia się do spowodowania podjęcia wszelkich możliwych kroków, mających na celu uratowanie niszczącego budownictwa drewnianego w Polsce. W niniejszym wystąpieniu przedstawiamy diagnozę problemu oraz szereg postulatów zarysowujących kierunki niezbędnego działania.

2. Budownictwo drewniane na ziemiach polskich sięga prahistorii i jego początki wiążą się z pojawieniem się najdawniejszych form osadniczych na naszych ziemiach. Truizmem będzie wspomnienie słynnej osady biskupińskiej, która prezentuje się nam jako zorganizowany — rzecz można — urbanistyczny organizm, ukazujący zdumiewającą perfekcję i poziom techniczny budowli obronnych i mieszkalnych sprzed 2500 lat. Analogiczne formy i konstrukcje odnajdujemy w grodach i osadach wczesnośredniowiecznych, które staną u początku trwałej odtąd ciągłości kulturowej od zarania państwowości polskiej. To, że już w ciągu X wieku pojawiły się pierwsze preromańskie budowle kamiennie, a w następnych stuleciach wzniesiono pewną ilość obiektów

masywnych, głównie romańskich kościołów, nie zmienia faktu, że w ciągu wieków budownictwo drewniane stanowiło nieodłączny element panoramy kulturowej naszego kraju, jako rodzimy akcent jej tożsamości, uwarunkowanej względami geofizycznymi i etnicznymi. Znane powszechnie twierdzenie, które weszło do repertuaru najpopularniejszych pojęć historycznych, mówiące, że Kazimierz Wielki zastąpił Polskę drewnianą, a zostawił murowaną, nie jest adekwatne do rzeczywistości. Mimo świetnych inicjatyw inwestycyjnych monarchy, dzięki którym powstało wiele murowanych świątyń i warowni, lokowano bądź odnowiono lokację szeregu miast, w których sporadycznie pojawiły się budowle masywne — Polska „drewniana” długo nie odchodziła w przeszłość. Z drewna budowano nadal nie tylko chałupy wiejskie, lecz w większości domy miejskie, większość kościołów i świątyń innych wyznań; ich formy, nierzadko czerpiące impulsy artystyczne z różnych kręgów kulturowych, wzbogacały rodzime budownictwo, stapiając się z mieszcową tradycją, przystając do „obyczaju i nieba polskiego”. Ale z drugiej strony ujemne właściwości budulca narażonego szczególnie na gwałtowne zniszczenie sprawiły, że w ciągu wieków wielokrotnie traciliśmy znaczną część zasobów budownictwa drewnianego, które jednak — do niedawna — odradzało się ponownie.

W tym procesie nieustannej rotacji następowały przemiany uwarunkowane okolicznościami czasu i miejsca, wymogami nowych funkcji, zdobyciami techniki, poglądami na problemy formy. Osobnym walorem stała się różnorodność regionalna, w której, jak rzadko w innej dziedzinie, odzwierciedlał się genius loci regionów i narodu. Wynikiem była z jednej strony olbrzymia wielkość odmian, konstrukcji i form zdobniczych, z drugiej ciągłość tradycji. Ta jedność w różności i trwałości

w ewolucji, to szczególne cechy polskiego budownictwa drewnianego, stanowiące fenomen na skali europejskiej.

3. Do niedawna wydawało się, że niewyczerpalnymi zasobami budownictwa drewnianego dysponuje wieś. Statystycznie dopiero po r. 1957 nastąpił zasadniczy przełom i odtąd budowlę murowaną zaczęto przeważać. W ostatnich latach proces wypierania budownictwa drewnianego wydatnie się nasilił; dewastacja i zanik zabudowy drewnianej stały się faktem. Zjawiska te wystąpiły raptownie i nie zostały dostatecznie wcześniej rozpoznane.

Do istotnych przyczyn zanikania tradycyjnego budownictwa na wsi należą: powojenny proces szybko postępującej integracji społeczeństw wiejskich i miejskich, przelamanie dotychczasowych izolujących je fizycznych i intelektualnych barier oraz żywy ruch inwestycyjny na wsi o tendencjach zasadniczo zrywających z tradycją. Zaznaczył się również deficyt budulca, który, nigdy powszechny i łatwo dostępny, w obecnych warunkach stał się trudno osiągalny i drogi, a jego stosowanie ograniczone posunięciami normatywnymi. Likwidację tradycyjnego budownictwa na ogół przyspieszył zły stan techniczny, substandard użytkowy, „odgórne” naciski: rozmaite przepisy budowlane, ubezpieczeniowe, przeciwpożarowe, wreszcie kolejne „akcje porządkowe”. Szczególnie niebezpiecznym czynnikiem stał się obsesyjny nacisk psychiczny, upatrujący w starej zabudowie znamion zacofania i ubóstwa.

Negatywne przeobrażenia oblicza kulturowego całych obszarów wiejskich dopełnia żywiołowo rozwijająca się chaotyczna urbanizacja, a także nader wątpliwej wartości ekwiwalent w postaci nowego budownictwa, jaki uzyskujemy w miejscach wyeliminowanej zabudowy tradycyjnej. Domłnuje tu budownictwo inspirowane w oderwaniu od